

Sławiński, Tomasz

Uwagi o magnaterii kujawskiej 1447-1569

Przegląd Historyczny 76/2, 193-206

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

TOMASZ SŁAWIŃSKI

Uwagi o magnaterii kujawskiej 1447—1569*

W szerokim ostatnio nurcie badań nad elitami władzy, a szczególnie nad magnaterią polską doby Rzeczypospolitej szlacheckiej, nie znalazło się dotychczas opracowanie, które omawiałoby tę grupę czy stan społeczny na terenie Kujaw i ziemi dobrzyńskiej. Większość badaczy skupiła uwagę bądź na Wielkopolsce właściwej, bądź Małopolsce, Mazowszu czy Prusach Królewskich. W pracach dotyczących całego obszaru Korony, Kujawy traktowane były marginesowo¹.

Uwagi niniejsze dotyczyć będą elity senatorskiej Kujaw, to jest osób i rodzin sprawujących urzędy wojewodów i kasztelanów brzesko-kujawskich i inowrocławskich w dobie jagiellońskiej. Bezpośrednią inspiracją do tego studium była rozprawa Henryka Litwina na temat magnaterii polskiej. Postanowiono zastosować podobną metodę, a więc przeanalizować obsadę najwyższych senatorii dzielnicy oraz koligacje pochodzących z niej rodów uznanych za magnackie, na uboczu pozostawiając sprawy posiadania i uposażenia. Praca nie pretenduje do wyczerpania tematu. Stanowi jedynie próbę zwrócenia uwagi badaczy na ten rejon i uchwycenia głównych zależności pomiędzy sprawowaniem urzędów, a pozycją poszczególnych rodów. Przyjęte ramy chronologiczne (zbliżone do określonych przez Litwina) obejmują okres, w którym magnateria kujawska przedstawiała dość jednolitą grupę zarówno pod względem składu, jak i typu karier.

Literatura przedmiotu w odniesieniu do istoty stanu magnackiego, genezy i dziejów magnaterii koronnej została omówiona bądź zasygnalizowana w rozprawie Litwina. Publikacje dotyczące rejonu Kujaw są nieliczne. Na uwagę zasługują prace Z. Lasockiego² i A. Bilińskiego³ oraz opracowania Z. Guldona⁴ dotyczące głównie spraw gospo-

* Przyczynek do rozprawy Henryka Litwina, *Magnateria polska 1454—1648. Kształtowanie się stanu*, PH t. LXXIV, z. 3, 1984, s. 451—470.

¹ Między innymi: E. Opaliński, *Elita władzy w województwach poznańskim i kaliskim za Zygmunta III*, Poznań 1981; P. Czaplewski, *Senatorowie świeccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich 1454—1772*, Toruń 1921; W. Czapliński, J. Długosz, *Życie codzienne magnaterii polskiej w XVII w.*, Warszawa 1976; J. Piętka, *Mazowiecka elita feudalna późnego średniowiecza*, Warszawa 1975; E. Starczewski, *Możnowładztwo polskie na tle dziejowym*, Warszawa 1911; A. Sucheni-Grabowska, *Badania nad elitą władzy w latach 1551—1562*, [w:] *Spótczeństwo staropolskie. Studia i szkice* pod red. A. Wyczańskiego t. I, Warszawa 1976; T. Zielińska, *Magnateria polska epoki saskiej*, Wrocław 1977; A. Klomder, *Szlachecka elita polityczna Prus Królewskich w latach 1576—1586*, [w:] *Spótczeństwo staropolskie. Studia i szkice* t. III, Warszawa 1982; I. Sułkowska-Kuraś, *Doradcy Władysława Jagielly*, [w:] *Spótczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów* pod red. S. K. Kuczyńskiego t. II, Warszawa 1982.

² Z. Lasocki, *Dostojnicy i urzędnicy ziemi dobrzyńskiej w XIV i XV w.*, „Miesięcznik Heraldyczny” t. XVII, Warszawa 1934.

³ A. Biliński, *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów*, wyd. Z. Wdowiszewski, Warszawa 1932.

darczyc. Materiały źródłowe dotyczące szlachty kujawskiej można także znaleźć w dziełach M. Boruckiego⁵ i A. Pawińskiego⁶.

W celu umożliwienia porównań magnaterii kujawskiej z mało- i wielkopolską postanowiono, zgodnie z zasadami ustalonymi przez Litwina, zbadać dwie zbiorowości statystyczne: 1. nominacje na cztery wielkie senatorie oraz 2. małżeństwa przedstawicieli magnaterii tego regionu⁷. Wykaz senatorów sporządzono na podstawie „Summariusza” Metryki Koronnej⁸, posiłkując się „Genealogią” W. Dworzaczka⁹, „Polskim Słownikiem Biograficznym”¹⁰, cytowanymi pracami Lasockiego¹¹ i Bilińskiego¹², a także sporadycznie herbarzem A. Bonieckiego¹³ i traktowanymi ostrożnie opracowaniami S. Uruskiego¹⁴, T. Żychlińskiego¹⁵ i K. Niesieckiego¹⁶.

Wykorzystano również zbiory dokumentów: „Acta Tomiciana”¹⁷ „Uchańsciana”¹⁸. Na tej samej bazie źródłowej oparto zestawienie małżeństw. Stosując kryterium nieprzerwanej, co najmniej trójpokoleniowej obecności na urządach wielosenatorskich, lub też trzech niedrażkowych kasztelanów w jednym pokoleniu, za możnowładce uznano pięć rodów kujawskich: Działyńskich, Kościeleckich, Kretkowskich, Lubrańskich i Oporowskich-Służewskich. Cztery pierwsze rody wywodzą się z Kujaw¹⁹, a Oporowscy, w obydwu gałęziach piszący się z Oporowa i ze Służewa, od początku badanego okresu posiadają dobra i urzędy na Kujawach, tak że można ich uważać za miejscowych.

Przy badaniach zbiorowości statystycznej małżeństw należy zwrócić uwagę na niewielką wartość stosunku małżeństw międzymagnackich do magnacko-szlacheckich. Po pierwsze nie wydaje się możliwe pełne usta-

⁴ Między innymi: Z. Guldon, *Rozmieszczenie własności ziemskiej na Kujawach w II połowie XVI w.*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Toruniu” r. LXIX, z. 2, 1964; R. Guldon, Z. Guldon, *Rejestr podymnego województwa brzesko-kujawskiego z 1634 r.*, „Prace Komisji Historii” t. IX, 1973, s. 211—241; R. Guldon, Z. Guldon, *Rejestr pogłównego województwa brzesko-kujawskiego z 1674 r.*, „Prace Komisji Historii”, t. XII, 1976, s. 129—192.

⁵ M. Borucki, *Ziemia Kujawska pod względem historycznym, geograficznym, archeologicznym, ekonomicznym i statystycznym*, Włocławek 1882.

⁶ A. Pawiński, *Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym t. I i II; Wielkopolska*, [w:] *Źródła Dziejowe* t. XII, Warszawa 1883; tenże, *Dzieje ziemi kujawskiej oraz akta historyczne do nich służące t. I—V*, Warszawa 1888.

⁷ H. Litwin, op. cit., s. 453—455.

⁸ *Matricularum Regni Poloniae Summaria* t. I—V, cz. 1, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1905—1919, t. V, cz. 2, oprac. J. Płocha, A. Rybarski, I. Sułkowska pod red. J. Sawickiego, Warszawa 1961.

⁹ W. Dworzaczek, *Genealogia* cz. I i II (tablice), Warszawa 1959.

¹⁰ *Polski Słownik Biograficzny*, t. I i nn., Kraków 1935 (dalej cyt.: PSB).

¹¹ Z. Lasocki, op. cit.

¹² A. Biliński, op. cit.

¹³ A. Boniecki, *Herbarz Polski* t. I—XVI, Warszawa 1890—1914.

¹⁴ S. Uruski, *Rodzina, Herbarz szlachty polskiej*, Warszawa 1904—1931.

¹⁵ T. Żychliński, *Złota Księga szlachty polskiej t. I—XXXI*, Poznań 1879—1908.

¹⁶ K. Niesiecki, *Herbarz Polski* t. I—X, wyd. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1839—1846.

¹⁷ *Acta Tomiciana* t. I—XII, Posnaniae 1852—1915, t. VIII, XIV—XVII, wyd. W. Pocięcha, Wrocław 1951—1966.

¹⁸ *Uchańsciana czyli zbiór dokumentów wyjaśniających życie i działalność Jakuba Uchańskiego* t. I—IV, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1895.

¹⁹ A. Biliński, op. cit., s. 92; PSB t. VI, s. 92; t. XIV, s. 413; t. XV, s. 282; t. XXIV, s. 139; M. Borucki, op. cit., s. 115, 118, 125.

lenie wszystkich związków rodzinnych wybranych rodów, nawet przy bardzo wnikliwej kwerendzie w źródłach regionalnych. Po drugie kryteria „wartości” małżeństw muszą budzić wątpliwości, nie wiadomo bowiem czy można uznać za większy sukces związek córki magnata z reprezentantem możnego, lecz podupadłego rodu, nie piastującym godności senatorskiej, czy małżeństwo z pierwszym w rodzie senatorem, będącym jednocześnie człowiekiem wielkiej kariery, dzierżącym bogate królewskie dzierżawy i odgrywającym wybitną rolę w państwie? Wydaje się, iż konieczne jest indywidualne podejście do takich przypadków, zaprzeczające metodzie statystycznej. W wypadku Kujaw zachodzi także wątpliwość dotycząca rejonizacji magnaterii tak charakterystycznej dla innych stron kraju. Wszystkie wymienione rody posiadały urzędy i majątki również poza Kujawami. Fakt wydawania córek za szlachtę średnią mógł być zarówno wynikiem niemożności osiągnięcia lepszych paranteli, jak i celowej polityki rodów magnackich ugruntowujących swoją pozycję w danym terenie²⁰, z kolei nierównomierna pozycja poszczególnych rodzin, ujęta statystycznie może przy małej ich liczbie zacierać rzeczywisty obraz.

Mimo tych wątpliwości zestawiono wszystkie ustalone małżeństwa magnackiej czołówki Kujaw (Tablica I), co pozwala na obliczenie ustalonych przez Litwina wyznaczników: koligacyjnego ilorazu procesów integracyjnych i koligacyjnego ilorazu procesu zamykania się magnaterii, a także na opisową analizę tych procesów.

Klasyfikacja rodów skoliigaconych z możnowładztwem kujawskim również nastęrcza trudności. Do magnaterii zaliczono wszystkie te rody, które wymienia Litwin dla rejonu Wielko- i Małopolski²¹ i rody, których genealogie zamieszcza Dworzaczek²². W pozostałych przypadkach rangę małżeństwa rozpatrywano indywidualnie, biorąc pod uwagę główne kryteria magnackości: urzędy i koligacje²³. Największe kontrowersje powstały w wypadku starych rodzin senatorskich nie spełniających koniecznego warunku — co najmniej dwóch następujących po sobie senatorów wielkich. Przy określaniu wymienionych wyznaczników zastosowano odmienne podziały czasowe. Zamiast podokresów chronologicznych ujmujących małżeństwa zawarte w ich ramach²⁴, zastosowano podział na cztery w przybliżeniu odpowiadające sobie pokolenia badanych rodzin. Wydawało się to celowe dla uniknięcia błędów wynikających z przybliżeń dat ślubów, a także dla zilustrowania nawarstwienia procesów integracji i zamykania się stanu w kolejnych pokoleniach zarówno poszczególnych rodzin, jak i całej zbiorowości²⁵.

Na początku poddano analizie proces integracyjny. Pokolenie pierwsze reprezentowane jest przez pięcioro Oporowskich, dwoje Kretkowskich i dwoje Kościeleckich. Wśród zawartych małżeństw tylko trzy: Bogusława z Oporowa z Katarzyną z Korytnicy, Beaty Oporowskiej

²⁰ Przegląd indeksu nazwisk do II tomu *Genealogii Dworzaczka* wykazuje w większości wypadków, że najwyższy krąg magnaterii wydawał chętniej córki niż synów za przedstawicieli niższej szlachty.

²¹ H. Litwin, op. cit., s. 454.

²² W. Dworzaczek, op. cit. t. II, tabl. 96—183.

²³ H. Litwin, op. cit., s. 452.

²⁴ Tamże, s. 456.

²⁵ Małżeństwo w obrębie badanych rodzin uwzględniono w pokoleniu reprezentowanym przez mężczyznę.

z Dawidem Buczackim i Dobrochny Kościeleckiej z Sędziwojem Czarnkowskim można zaliczyć do zawartych w gronie ponadlokalnej magnaterii. Wprawdzie związki Mikołaja Oporowskiego z Katarzyną Gulczewską-Sierpską, a Barbary Oporowskiej z Sasinem ze Szczawina, kasztelanem płockim, mają również charakter ponadregionalny, nie osiągają jednak tej rangi co dwa pierwsze²⁶. Małżeństwa Kościeleckiego z Pniewską i Kretkowskiego z Grzymką Awdańcówną z Izbicy, zaliczyć należy do lokalnych magnacko-szlacheckich, mimo rodowodu Awdańcówny, potomkini szeregu średniowiecznych wojewodów i kasztelanów kujawskich, siedzących od stuleci na Izbicy²⁷.

Małżeństwo Kretkowskiej z Grotem z Nowego Miasta²⁸, podobnie jak związek Piotra Oporowskiego z Chrzastowską²⁹, należą do ponadregionalnych, lecz nie możnowładczych.

W pokoleniu drugim odpowiednie proporcje kształtują się, jak następuje: dziewięć małżeństw z magnaterią „obcą” w stosunku do czterech z miejscową szlachtą średnią. Należy tu jednak zaznaczyć, że rozciągający swe wpływy na Wielkopolskę, Pomorze czy ziemię łęczycką magnaci kujawscy łączyli się z tamtejszą szlachtą, którą wobec tego zaliczyć trzeba do miejscowej, bo taką była w oczach „migrujących” magnatów. Liczbę związków miejscowych należy więc rozszerzyć, włączając do nich małżeństwa z rodzinami pozakujawskimi, pochodzącymi przeważnie z ziem i powiatów bezpośrednio sąsiadujących z Kujawami. Zaliczając do tej grupy Głowackich, Gajewnickich i Żychlińskich³⁰, powiększamy liczbę miejscowych koligacji magnacko-szlacheckich w pokoleniu drugim do ośmiu.

Do szlachty średniej trzeba było formalnie zaliczyć Febronię Danaborską (żonę Mikołaja Działyńskiego), córkę księżniczki raciborskiej³¹.

W pokoleniu trzecim iloraz procesów integracji wyznaczało czternaście małżeństw z magnaterią obcą w stosunku do sześciu ze średnią szlachtą kujawską, czy też piętnastu z szeroko pojętą szlachtą miejscową. Również tutaj napotykały trudności w zaszeregowaniu takich rodów jak Kobylańscy, Danaborscy czy Russoccy³² do średniej szlachty lub magnaterii. Obydwie interpretacje budzić mogą wątpliwości.

W następnym pokoleniu liczba związków z magnaterią obcą wyniosłaby siedemnaście, a małżeństw z kujawską szlachtą średnią osiem, doliczywszy zaś mariaże z okoliczną średnią szlachtą — trzynaście. Generalnie więc, w okresie życia czterech pokoleń koligacyjny iloraz procesu integracji magnaterii wynosił odpowiednio:

²⁶ J. Piętka, op. cit., s. 78.

²⁷ Według ustaleń J. Bieniaka.

²⁸ I. Sułkowska-Kuraś, *Grot Jan z Nowego Miasta h. Rawicz*, PSB t. IX, s. 15; *Powiat rawski. Zarys dziejów do końca 1973 r.*, Łódź 1975, s. 112.

²⁹ J. Bieniak, *Oporowski Piotr h. Sulima (ok. 1405—1467), wojewoda łęczycki*, PSB t. XXIV, s. 139—141.

³⁰ Zapewne Gajewnicy h. Doliwa z Gajewnik w woj. sieradzkim, A. Boniecki, op. cit., t. V, s. 343; Głowaccy h. Prus I A. Boniecki, op. cit., t. VI, s. 112—113; Żychlińscy h. Szeliga z Żychlina pod Koninem, A. Gąsiorowski, *Starostwo wielkopolskich miast królewskich w dobie Jagiellońskiej*, Warszawa 1981, s. 83.

³¹ A. Boniecki, op. cit. t. IV, s. 72, 73.

³² Kobylańscy h. Grzymała, A. Boniecki, op. cit. t. X, s. 235—241; Danaborscy h. Topór, A. Boniecki, op. cit. t. IV, s. 72, 73; Russoccy h. Korab, K. Niesiecki; op. cit. t. VIII, s. 197.

	uwzględniając szlachtę ściśle kujawską:		uwzględniając szlachtę okoliczną w szerszym znaczeniu:	
pokolenie I	3 : 2	(1,5)	3 : 4	(0,75)
pokolenie II	9 : 4	(2,3)	9 : 8	(1,1)
pokolenie III	14 : 6	(2,3)	14 : 15	(0,9)
pokolenie IV	17 : 8	(2,1)	17 : 13	(1,3)

Zestawienie wskazuje na to, że możni kujawscy w połowie wieku XV byli silniej związani z miejscową szlachtą średnią niż z obcą magnaterią. Pod koniec tego stulecia, gdy pozycja badanych rodzin była mocniej ugruntowana i żywsze były kontakty magnatów z różnych stron kraju, wzrosła i do końca analizowanego okresu pozostała prawie niezmienna przewaga koalicji z obcymi magnatami nad małżeństwami z miejscową średnią szlachtą, zwłaszcza nad związkami z rodzinami osiadłymi w najbliższej okolicy.

Integracja magnacka na Kujawach przebiega więc odmiennie niż w Wielkopolsce, a podobnie jak w Małopolsce³³, choć zapewne z nieco innych przyczyn. Wydaje się iż wynika to z dość wcześnie ustalonego ponadlokalnego charakteru magnaterii kujawskiej, polegającego po części na jej dążeniu do wyższych godności w lepiej notowanych dzielnicach kraju, jak też w szczupłości terytorialnej i ludnościowej rodzinnej ziemi. Potwierdza to fakt, że większość związków międzymagnackich zawarta została przez badaną grupę z możnowładztwem z Wielkopolski, Pomorza oraz ziem sieradzkiej i łęczyckiej, czyli okolic sąsiadujących z Kujawami.

Jak kształtował się proces zamykania magnaterii kujawskiej? Odpowiednie ilorazy wynoszą w kolejnych pokoleniach:

pokolenie I	3 : 6	(0,5)
pokolenie II	13 : 7	(1,9)
pokolenie III	17 : 19	(0,9)
pokolenie IV	19 : 18	(1,1)

Na Kujawach magnateria startująca z nieco wyższego pułapu niż w Wielko-, a niższego niż w Małopolsce³⁴ staje się szybko grupą bardziej zamkniętą i elitarną niż analogiczne społeczności tych dzielnic. Podobnie jak tam, iloraz zamykania się magnaterii ulega wahaniom, aby ustabilizować się w czasach zygmunto-wskich w okolicach 1,0, czyli równowagi w małżeństwach międzymagnackich i magnacko-szlacheckich.

Dla poszczególnych rodzin całościowy iloraz związków międzymagnackich do ogólnej liczby małżeństw w badanym okresie przedstawia się następująco (w procentach):

Działyńscy	35%
Kościeleccy	70%
Kretkowscy	50%
Lubrańscy	38%
Oporowscy-	
Służewieccy	54%

³³ H. Litwin, op. cit., s. 458—460.

³⁴ Tamże, s. 457.

Wysoki procent małżeństw międzymagnackich wśród możnowładztwa kujawskiego jest prawdopodobnie skutkiem polityki małżeńskiej, która miała na celu wzmocnienie związków przerastających znaczeniem rodzinną ziemię magnatów z rejonami, w kierunku których odbywała się ich ekspansja. Może też świadczyć o pozycji zajmowanej na ogólnopolskim „rynku małżeńskim”.

Stosunkowo niewielka liczba związków zawartych między sobą wewnątrz badanej grupy (siedem w ciągu całego okresu) tylko pozornie daje dowód niewielkiej więzi wzajemnej. W istocie magnateria kujawska była niezwykle silnie i blisko powiązana. Oporowscy trzy razy łączyli się z Kościeleckimi, dwukrotnie z Lubrańskimi, którzy z kolei dwa razy wchodzili w związki z Kretkowskimi. Bliższe pokrewieństwa powstawały przy udziale rodzin trzecich: oto na przykład w czwartej ćwierci XV w. Andrzej Kretkowski i Jan Oporowski poślubiają rodzone siostry — Katarzynę i Zofię Odrowążówny ze Sprowy³⁵. Po śmierci Kretkowskiego wdowa po nim wychodzi powtórnie za Jana Kościeleckiego, wdowca po Oporowskiej. Jej syn z pierwszego małżeństwa Mikołaj Kretkowski jest więc przyrodnim bratem Mikołaja Kościeleckiego i Anny z Kościeleckich Krotoskiej, a ciotecznym Jana Oporowskiego (II) i Elżbiety z Oporowskich Kościeleckiej. Mikołaj Kretkowski żeni się z Anną, jego cioteczny brat Jan Oporowski (II) z Zofią, a urodzony z Oporowskiej Janusz Kościelecki z Katarzyną — córkami Ambrożego Pampowskiego³⁶. Następne pokolenia zawierały też związki w kręgu rodziny i powinowatych. Można więc mówić o mocnych związkach regionalnych i wspólnej, ponadlokalnej polityce małżeńskiej możnowładztwa kujawskiego, przy jednoczesnej elitarności tej grupy wśród pozostałej szlachty regionu.

Przechodząc do omówienia nominacji na cztery wielkosenatorskie urzędy Kujaw (tabele II i V), należy podkreślić, że były one niższe w hierarchii formalnej od urzędów wielko- czy małopolskich. Wojewoda brzesko-kujawski zajmował ósme miejsce, inowrocławski dziesiąte, a kasztelanowie odpowiednio trzydzieste trzecie i trzydzieste piąte miejsce w senacie. Kujawy jako ziemia zajmowały czwarte miejsce po ziemi krakowskiej i sandomierskiej oraz Wielkopolsce z łęczyckim i sieradzkim³⁷. Z tego powodu, jak było już powiedziane, szukający awansu Kujawianie przechodzili do hierarchii innych ziem, a dla magnatów obcych senatorie kujawskie były przeważnie punktem wyjścia do dalszych urzędów w swoich dzielnicach. Nie zmienia to faktu, że kolejność miała charakter historyczny i formalna niższość Kujaw nie ujmowała splendoru miejscowym kasztelanom. W latach 1447—1506 na wspomniane urzędy dokonano 31 nominacji dla 21 osób z 11 rodów, z czego 22 nominacje przypadły czołowemu rodowi dzielnicy: Kościeleckim, Kretkowskim, Oporowskiem-Służewskim, dwie reprezentantom Działyńskich i Lubrańskich,

³⁵ Małżeństwo Katarzyny Sprowskiej z Kretkowskim pomija Dworzaczek (op. cit. cz. II, tabl. 108) a za nim inni autorzy (E. Opaliński, op. cit., s. 141; Cz. Michalski, *Odrowąż Dobiesław z Zurawicy (+1475)*, kaszt. przemyski, PSB t. XXIII, s. 544, 545). Poświadczają je herbarze a także A. Gąsiorowski (op. cit., s. 52) i Z. Guldon (*Kretkowski Andrzej h. Dołęga (zm. 1479)*, wojewoda inowrocławski, PSB t. XV, s. 276).

³⁶ J. Wiesiołowski, *Ambroży Pampowski — starosta Jagiellonów. Z dziejów awansu społecznego na przelomie średniowiecza i odrodzenia*, Wrocław 1976 (tabl. genealogiczna).

³⁷ T. Zielińska, op. cit., s. 16, 17.

jedna Mikołajowi Szarlejskiemu³⁸, a pięć reprezentantom średniej miejscowej szlachty, wywodzącej się jednak przeważnie z dawnego, przedjagiellońskiego jeszcze możnowładztwa. Jedynym reprezentantem rodów obcych na senatorskich Kujawach był w owym czasie Piotr Dunin z Ujazdu i Prawkowic, pochodzący ze średniej szlachty małopolskiej³⁹. Był on jednak nie tylko postacią wybitną i zasłużoną, ale także dziedzicem świetnej tradycji i nazwiska. Oprócz tego spośród średniej szlachty urząd wojewódzki osiągnął tylko Andrzej Lubieński. Pozostali reprezentanci tej grupy piastowali najniższą w hierarchii kasztelaninę inowrocławską. Widać więc, że podobnie jak w Wielkopolsce, gros nominacji tego czasu (80%) przyznano miejscowym magnatom, którzy opanowali całkowicie najwyższe urzędy.

W drugim analizowanym okresie 1506—1569 rozdano na Kujawach 48 nominacji. Dwadzieścia dziewięć przypadło miejscowej, starej magnaterii: Działyńskim, Kościeleckim, Kretkowskim, Lubrańskim, Oporowskim-Służewskim, pięć nowej — to jest Andrzejowi i Janowi Krotoskim, jedna reprezentantowi miejscowej szlachty średniej Piotrowi Smerzyńskiemu⁴⁰, trzynaście reprezentantom magnaterii wielkopolskiej (Górka, Latałski, dwu Leszczyńskich, Łaski, Potulicki, Tomicki, Zebrzydowski, Sokołowski). Jedną nominacją obdarzony został Adam Drzewicki, którego należałoby zaliczyć do średniej szlachty małopolskiej, choć majątek, tradycja i koligacje pozwoliłyby umieścić go także wśród magnatów.

Widać więc, że w odróżnieniu od Wielkopolski⁴¹, na Kujawach utrzymuje się dominacja magnaterii na wyższych urządach. Miejscowa stara magnateria utrzymuje 60% nominacji, magnateria obca 27%, pozostałe nominacje przypadają rodom średnioszlacheckim, głównie jednak wyrażającym się na magnatów Krotoskim.

Podsumowując obydwie okresy możemy stwierdzić, że senatoriaty kujawskie obsadzone były w większości przez magnatów wywodzących się lub silnie związanych z regionem, pod koniec okresu jagiellońskiego ustępujących nieco napływowi przybyszów z sąsiedniej Wielkopolski. Nikły udział w nominacjach ma miejscowa szlachta średnia, a spośród obcej do urzędów kujawskich dochodzą pojedyncze osoby, związane na ogół z dworem królewskim (Dunin, Drzewicki). Obcy magnaci w hierarchii kujawskiej byli w kilku przypadkach bliscy tej ziemi poprzez związki rodzinne (Potulicki, Latałski, Leszczyński)⁴².

Magnateria kujawska przeanalizowana z punktu widzenia zwartości, integracji i szczelności stanu, wzajemnych związków, polityki małżeńskiej i sprawowanych urzędów prezentuje się jako ściśle powiązana, po-

³⁸ Był on potomkiem czołowego niegdyś możnowładztwa wielkopolskiego. Por.: *Dzieje Inowrocławia* t. I, pod red. M. Biskupa, Warszawa 1978, s. 224—228; A. Prochaska, *Scibor ze Sciborzyc*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” r. XIX, 1912; J. Bieniak, *Mikołaj ze Sciborza h. Mościc-Ostoją (ok. 1350 — ok. 1411), kasztelan bydgoski*, PSB t. XXI, s. 140—142.

³⁹ K. Górski, *Dunin Piotr z Prawkowic (1415?—1484), wojewoda brzesko-kujawski*, PSB t. V, s. 479—480.

⁴⁰ Ze Smerzyna lub Smerczyna w pow. szubińskim, *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego* t. X, Warszawa 1889, s. 872.

⁴¹ H. Litwin, op. cit., s. 465.

⁴² Dwaj pierwsi byli żonaci z Kretkowskimi, Jan Leszczyński urodzony z Oporowskiej był cioteczynym bratem Piotra ze Służewa. Rafał Leszczyński był synem Jana i Marii de Marcellanges I v. Sokołowskiej kaszt. łączyckiej (W. Dworzaczek, op. cit., cz. II, tabl. 119).

pierająca się elita, prawie całkowicie panująca na miejscowych najwyższych senatoriatach. Jest też grupą o najłatwiejszym dostępie do królewskich, które często utrzymuje przez kilka pokoleń (Kościeleccy — Bydgoszcz i Nakło⁴³, Kretkowscy — Rogoźno Wlkp.⁴⁴, Oporowscy — Kruszwica⁴⁵) oraz największej aktywności i możliwości ekonomicznych. Na ogólną liczbę ośmiu miast szlacheckich założonych w owym okresie na Kujawach, sześciu lokacji dokonali przedstawiciele badanej grupy⁴⁶. Niektórzy jej reprezentanci są posiadaczami znacznych fortun rozrzuconych nieraz po kilku województwach. Dobra ziemskie na Kujawach, po roku 1466, przyniosły znacznie wyższy dochód z lanu, niż majątki położone w innych ziemiach Korony⁴⁷. Wspomniany Mikołaj Kretkowski, wojewoda brzeski, posiada dobra na Kujawach, Mazowszu, Wielkopolsce, Pomorzu, ziemi krakowskiej i Czerwonej Rusi⁴⁸. Synowie dzielą się jego majątkiem, lecz w ich pokoleniu zaznacza się przyhamowanie błyskotliwej kariery tej rodziny rozpoczętej na samym początku XV wieku (tab. VI). Najstarszy syn zmarłego w 1520 r. wojewody, Sylwester, w 1538 r. uzyskuje zgodę opiekunów swej kuzynki, Beaty Kościeleckiej, na małżeństwo z nią⁴⁹, lecz związek uczuciowy Beaty z kn. Ilią Ostrogskim niweczy te plany⁵⁰. Ponad pięćdziesięcioletni Sylwester dopiero w 1560 r. otrzymuje skromną kasztelanię bydgoską, a w trzy lata później kruszwicką, na której umiera⁵¹. Drugi syn, Erazm, zaręczony z Zuzanną Myszkową, po zerwaniu zaręczyn przez ojca narzeczonej, pozostaje bezżenny do końca życia. Wcześniej otrzymuje kasztelanię brzeską, nie obejmuje jednak województwa, zostaje ostatecznie kasztelanem gnieźnieńskim⁵². Czwarty syn, Andrzej, piastuje skromną kasztelanię kowalską, żeni się z przedstawicielką średniej szlachty, Małgorzatą Modliborską⁵³. Trzeci syn Grzegorz, dopiero jako starzec otrzymuje kolejno kasztelanię rypińską, brzeską, województwo brzeskie i na koniec kaliskie⁵⁴.

⁴³ A. Gąsiorowski, op. cit., s. 24; W. Dworzaczek, op. cit., s. 24.

⁴⁴ A. Gąsiorowski, op. cit., s. 24.

⁴⁵ Por. tablica VII.

⁴⁶ Były to w 1442 r. Chodecz Kretkowskich, Kościelec — Kościeleckich, w 1448 r. Skępe Kościeleckich, przed 1489 r. Służewo Oporowskich-Służewskich, w 1509 r. Lubraniec Lubrańskich i w 1553 r. Płonne Kretkowskich (Z. Guldón, *Lokacje miast kujawskich i dobrzyńskich w XIII—XIV w.*, „Ziemia Kujawska” t. II, Inowrocław 1968, s. 19—46).

⁴⁷ Średni dochód z jednego lana ziemi miał wynosić ok. 1532 r. w Prusach Królewskich i na Kujawach 49 zł., w woj. sandomierskim, krakowskim i lubelskim 29 zł., w okolicach Gniezna i Kalisza 24 zł., na Mazowszu 22 zł. a na Podlasiu 19 zł. (K. Rakowski, *Wewnętrzne dzieje Polski i zarys rozwoju społecznego i gospodarczego*, Warszawa 1908, s. 351, 352).

⁴⁸ D. Quirini-Popławska, *Kretkowski Mikołaj h. Dołęga (zm. 1519), wojewoda brzesko-kujawski*, PSB t. XV, s. 284 (biogram opracowany bardzo niedokładnie, z pominięciem istotnych faktów); *Acta Tomiciana t. XVI/1*, Wrocław 1960, s. 225—226, t. XIV, s. 827; *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu cz. 1, z. 1, 1982, s. 21*; *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu, zes. 1: A—J*, Wrocław 1980, s. 64; *Wielka Powszechna Encyklopedia Ilustrowana t. XXXIX—XLIX*, Warszawa 1907, s. 865.

⁴⁹ *Acta Tomiciana t. XVI/1*, Wrocław 1960, s. 224—228.

⁵⁰ R. Żelewski, *Łaska 1-o voto Ostrogska z Kościeleckich Beata*, PSB t. XVIII, s. 222—224.

⁵¹ A. Boniecki, op. cit. t. XII, s. 270.

⁵² H. Kowalska, *Kretkowski Erazm h. Dołęga (1508—1558), kasztelan brzeski*, PSB t. XV, s. 277.

⁵³ AGAD, Prздеckie grodz. recogn. nr 20, f. 311—312v.

⁵⁴ H. Kowalska, *Kretkowski Grzegorz h. Dołęga (zm. 1590), wojewoda brzesko-kujawski*, PSB t. XI, s. 281 (z błędami).

Kretkowsy trącą w tym pokoleniu większość dzierżonych królewskich ziem. Nie zmienia to jednak faktu, że wszyscy synowie Mikołaja Kretkowskiego zostali senatorami, a rola tej rodziny pozostała wysoka.

Niezwykłe tragiczne losy spotykają Lubrańskich. Krwawa *vendetta* związana z walką o ordynację lubrańską kończy obiecującą karierę tego rodu w połowie XVI w.⁵⁵

Oporowscy-Służewscy (tabl. VII) wygasają w głównych swych liniach i rozplywają się w morzu szlacheckim pod koniec XVI w. W senacie pozostaje tylko gałąź z Miłonic⁵⁶.

Kościeleccy wygasają w wieku XVII; jedynie Kretkowsy i Działyńscy pozostają w składzie polskiej magnaterii do końca XVIII wieku.

Pozycja tych rodzin była jednak na tyle mocna i znacząca, że sława ich imienia trwała niekiedy do XIX wieku. Potężni w XVIII w. Dąmb-scy, właściciele Lubrańca, jako nowi magnaci pragnąc dodać sobie splendoru pisali się zawsze „hrabiami na Lubrańcu”, wykorzystując wspólnotę herbu z Lubrańskimi⁵⁷. Siedemnasto-osiemnastowieczni Miłoncy zaznaczali swe pochodzenie „z Oporowa”⁵⁸, a Działyński pisał się w XIX wieku „hrabią z Kościelca”⁵⁹.

Wnioski z analizy polityki małżeńskiej i udział w nominacjach senatorskich magnaterii kujawskiej drugiej połowy XV i pierwszej połowy XVI w. są bardzo podobne do tych, jakie wysnuł Litwin po przebadaniu analogicznych grup Wielko- i Małopolski.

Zaawansowana integracja, ogólnokrajowy zasięg rynku małżeńskiego przy jednoczesnym lokalnym obsadzaniu urzędów wojewódzkich i kasztelańskich świadczy, że nie ukształtował się jeszcze w pełni stan magnacki, ponadterytorialny tak pod względem koligacji, jak i urzędów. Coraz większy udział obcych magnatów w hierarchii kujawskiej pod koniec XVI w. jest jednak zapowiedzią przyszłych zmian. Elita kujawska wskutek obiektywnych warunków terenu wcześniej niż inne zaczęła ulegać procesowi integracji i tworzenia się stanu magnackiego, przez nabieranie charakteru ponadlokalnego. Świadczą o tym liczne awanse Kujawian w hierarchiach Wielkopolski, Pomorza i Małopolski⁶⁰ oraz liczne małżeństwa ponadregionalne. Proces ten jednak został zahamowany rozwojem rodzinnej magnaterii „wyższych” dzielnic i wygaśnięciem lub upadkiem czołowych rodzin kujawskich.

⁵⁵ L. Hajdukiewicz, *Lubrański Tomasz h. Godziemba (zm. 1537), kasztelan brzeski*, PSB t. XVIII, s. 85—86.

⁵⁶ S. Uruski, op. cit., t. XI, s. 94—95.

⁵⁷ M. Borucki, op. cit., s. 112.

⁵⁸ Kasztelanka rozpierska Katarzyna z Miłonkich Dziewanowska fundując w 1683 r. monstrację pisze się Katarzyną z Oporowa. Zob. *Katalog zabytków sztuki w Polsce* t. XI, z. 16, Warszawa b. d., s. 32.

⁵⁹ „Tytus z Kościelca Działyński, Zbiór praw Litewskich r. 1841” w zbiorach BUW, podpisany na portretach w/w w Kórniku.

⁶⁰ H. Litwin, op. cit., s. 462—463; W. Dworzaczek, op. cit., cz. II, tabl. 114—115.

Tabela I

	DZIAŁYŃSCY	KOŚCIELECCY	KRETKOWSCY	LUBRAŃSCY	OPOROWSCY — SŁUŻEWSCY
Pokolenie I		Mikołaj × 1444 Dorota z Pniew Dobrochna × 1465 Sędziwój Czarnkowski	Jan × Grzymka Awdańcówna z Izbicy N × Grot z Nowego Miasta h. Rawicz		Bogusław × 1424 Katarzyna z Korytnicy Mikołaj × Katarzyna Gulczewska — — Sierpska Beata × Dawid Buczacki Piotr × Chrzęstowska Barbara × Sasin ze Szczawina
Pokolenie II	Mikołaj × Febronia Danaborska Piotr × 1498 Anna Czarnkowska	Jan × 1483 Elżbieta Oporowska × 1486 Katarzyna Odrowążówna ze Sprowy Wincenty × Barbara z Gołańczy Dobrochna × Jan Baranowski Andrzej × 1510 Katarzyna Telniczanka Mikołaj × 1494 Anna Oleśnicka Stanisław × Oporowska	N × Jan Lubrański (z linii średnio-szlacheckiej) Andrzej × 1476 Katarzyna Odrowążówna ze Sprowy	Aleksandra × Maciej Głowacki Mikołaj × Jadwiga Żychlińska Barbara × Gajewnicki Bernard × Barbara Kretkowska Feliks × Katarzyna Tomisławska	Maciej × Nawojka Zarembianka z Kalinowy Jan × Zofia Odrowążówna ze Sprowy Zofia × 1472 Kasper Leszczyński N × Stanisław Kościelecki
Pokolenie III	Mikołaj × 1510 Magdalena Fogler Katarzyna × Jakub Glinka Anna × Lukasz Meldzyński Małgorzata × Stanisław Srzeński Jadwiga × Andrzej Howski Jan × 1527 Dorota z Markowa	Mikołaj × 1511 Anna Łaska Anna × Andrzej Krotoski Mikołaj × Katarzyna Szamotulska Stanisław × Dorota Płomykowska Anna × Andrzej Oporowski Beata × 1539 Ilija Ostrogski × 1564 Olbracht Łaski Barbara × Feliks Srzeński Jan × 1513 Katarzyna Pampowska × 1534 Katarzyna z Kcyni Burneta × Andrzej Lewicki N × Mikołaj Walewski Petronela × Mikołaj Podoski	Katarzyna × 1497 Sędziwój Czarnkowski Małgorzata × Piotr z Żukowa Barbara × Bernard Lubrański Mikołaj × 1501 Anna Pampowska Hieronim × Katarzyna z Bnina	Grzegorz × Anna Oporowska Dorota × 1513 Wincenty Szamotulski Barbara × 1516 Jan Opaliński Anna × Mikołaj Russocki Zofia × Mikołaj Niewieski Jadwiga × 1533 Maciej Opaliński Małgorzata × Wacław Toliborski Anna × Wincenty Malski Tomasz × Anna Oporowska	Piotr × Agnieszka z Kobylan Zofia × Feliks Gulczewski-Sierpski Jan × Zofia Pampowska Elżbieta × Jan Kościelecki Petronela × Jan Danaborski Andrzej × Anna Kościelecka × Katarzyna Górską
Pokolenie IV	Jan × 1535 Elżbieta Wilkanowska Mikołaj × 1555 Anna Sokolowska × 1572 Fiedora Bohuszówna Rafał × Katarzyna z Górk Paweł × 1557 Katarzyna Kostka Andrzej × Katarzyna Chocieńska Eufrozyna × Mikołaj Radziejowski Febronia × Jan Dąbrowski Zofia × Stanisław Garnisz	Jan × 1533 Anna Tęczyńska × 1552 Katarzyna z Górk Zofia × Sebastian Mielecki Jadwiga × Seweryn Boner Katarzyna × 1510 Stanisław Tarnowski Regina × 1526 Stanisław Kościelecki × 1541 Piotr Czarnkowski Andrzej × 1555 Anna Łaska Janusz × 1542 Gertruda Danaborska Stanisław × 1562 Anna Baranowska Anna × Jan Kamieniecki Elżbieta × N. Potocki × Sebastian Żorawiński	Sylwester × Urszula Konarska Grzegorz × Katarzyna Russocka z Łaska Andrzej × Małgorzata Modliborska N × przed 1530 Mikołaj Potulicki Barbara × 1538 Janusz Latalski	Wawrzyniec × Katarzyna Sierakowska Zofia × Jakub Chlewicki	Anna × Grzegorz Lubrański × Tomasz Lubrański × Jakub Drzewicki Erazm × Anna Wrzesińska × Elżbieta Kamieniecka Ambroży × Elżbieta Jemielska Anna × Lukasz Konarzewski N × Jan Bratuszewski Anna × Mikołaj Zebrzydowski Anna × Jan Woźnicki

Tabela II

Kasztelanowie inowrocławscy

Senator	przynależność społeczna M — magnateria S — szlachta średnia	okres pełnienia urzędu	kolejne wielkie senatorie na Kujawach	małżeństwa
Mikołaj Kościelecki z Płomykowa	M	1453	woj. inowr. woj. brzeski	Dorota z Pniew
Jan z Łabiszyna	S	1459—1482,9		—
Krzystian ze Smółska	S	1489—1497		—
Władysław Oporowski	M	1498		?
Stanisław Kościelecki	M	1501—1512	woj. inowr. woj. brzeski	Oporowska
Mikołaj Kościelecki	M	1512—1520	woj. inowr. woj. brzeski	Anna Łaska
Jan Kościelecki	M	1523—1526		Katarzyna Pampowska
Piotr ze Służewa Oporowski	M	1526—1535		Agnieszka z Kobylan
Andrzej Krotoski	M	1535—1552	woj. inowr. woj. brzeski	Anna Kościelecka
Andrzej Kościelecki	M	1552—1553	woj. inowr.	Anna Łaska
Jan Krotoski	M	1553—1563	woj. inowr.	Anna Potulicka, Anna Latalska Urszula Ostrożanka
Adam Drzewicki	S	1563—1569		Katarzyna Pierścińska
Piotr Smerzyński	S	1569		—

Tabela III

Kasztelanowie brzesko-kujawscy

Senator	przynależność społeczna M — magnateria S — szlachta średnia	okres pełnienia urzędu	kolejne wielkie senatorie na Kujawach	małżeństwa
Andrzej Kretkowski	M	1455—1475	woj. inowr. woj. brzesk.	Katarzyna Odrowążówna ze Sprowy
Jan Oporowski	M	1475—1479	woj. inowr. woj. brzeski	Zofia Odrowążówna ze Sprowy
Maciej ze Służewa Oporowski	M	1479—po 1484		Nawojka Zurembianka z Kalinowy
Andrzej Lubieński	S	1491—1496	woj. brzeski	(Dorota z Komorowa)
Mikołaj Oporowski	M	1496—1499		?
Mikołaj Kretkowski	M	1499—1501	woj. inowr. woj. brzeski	Anna Pampowska
Bernard Lubrański	M	1501—1506		Barbara Kretkowska
Andrzej Oporowski	M	1507—1517	woj. inowr. woj. brzeski	Anna Kościelecka
Jan Oporowski	M	1518—1525	woj. inowr. woj. brzeski	Zofia Pampowska
Jan Leszczyński	M	1525—1535		Maria de Marcellanges
Tomasz Lubrański	M	1535—1537		Anna Oporowska
Erazm Kretkowski	M	1538—1551		bezienny
Bartioiej Zebrzydowski	M	1551—1554	woj. inowr. woj. brzeski	Jadwiga Tęczyńska
Łukasz Górka	M	1557—1555		Halszka z Ostroga
Jan ze Służewa Oporowski	M	1555—1557		Małgorzata Kostczanka
Stanisław ze Służewa Oporowski	M	1557		?
Rafał Działyński	M	1559—1572		Katarzyna z Górki

Tabela IV

Wojewodowie inowrocławscy

Senator	przynależność społeczna M — magna- teria S — szlachta średnia	poprzednie wielkie senatorie na Kujawach	okres pełnienia urzędu	kolejne wielkie senatorie na Kujawach	małżeństwa
Mikołaj Kościelecki	M	kaszt. inowr.	1453—1457	woj. brzeski	Dorota z Pniew
Jan Kościelecki	M		1459—1475		?
Andrzej Kretkowski	M	kaszt. brzeski	1475—1479	woj. brzeski	Katarzyna Odrowążów- na ze Sprawy
Jan Oporowski	M		1479—1484	woj. brzeski	Zofia Odrowążówna ze Sprawy
Mikołaj Działyński	M		1484—przed 1493		Febronia Danaborska
Maciej ze Służewa Opo- rowski	M	kaszt. brzeski	przed 1493 —1496	woj. brzeski	Nawojka Zarembianka z Kalinowy
Jan Kościelecki	M		1497—1498		Elżbieta Oporowska, Katarzyna Odrowążów- na ze Sprawy
Mikołaj Kretkowski	M	kaszt. brzeski	1501—1512	woj. brzeski	Anna Pampowska
Stanisław Kościelecki	M	kaszt. inowr.	1512—1520	woj. brzeski	Oporowska
Mikołaj Kościelecki	M		1520—1522	woj. brzeski	Anna Łaska
Hieronim Łaski	M		1522—1523		Anna Kurozwęcka
Andrzej Oporowski	M	kaszt. brzeski	1523—1525	woj. brzeski	Anna Kościelecka
Jan Oporowski	M	kaszt. brzeski	1525—1532	woj. brzeski	Zofia Pampowska
Stanisław Tomicki	M		1532—1535		?
Janusz Łatański	M		1535—1538		Barbara Kretkowska
Jan (Janusz) Koście- lecki			1538—1540	woj. brzeski	Katarzyna Pampowska
Mikołaj Potulicki	M		1540—1542	woj. brzeski	Kretkowska, Łaska?
Jan Kościelecki	M		1542—1552		Anna Tęczyńska, Kata- rzyna z Górki
Andrzej Krotoski	M	kaszt. inowr.	1552—1553	woj. brzeski	Anna Kościelecka
Andrzej Kościelecki	M	kaszt. inowr.	1553		Anna Łaska
Bartłomiej Zebrzydow- wski	M	kaszt. brzeski	1553—1558		Jadwiga Tęczyńska
Jan ze Służewa Oporo- wski	M	kaszt. brzeski	1558—1562		Małgorzata Kostczanka
Mikołaj Sokołowski	M		1562—1563		?
Jan Krotoski	M	kaszt. inowr.	1563—1575		Anna Potulicka, Anna Łatańska, Urszula Ostrożanka

Tabela V

Wojewodowie brzesko-kujawscy

Senator	przynależność: społeczna M — magnateria S — szlachta średnia	poprzednie wielkie senatorie na Kujawach	okres pełnienia urzędu	małżeństwa
Jan Kretkowski	M		1449—1452	Grzymka Awdańcówna z Izbicy
Mikołaj Szarlejski	M	kaszt. inowr. woj. inowr.	1452—1457	?
Mikołaj Kościelecki	M	kaszt. inowr. woj. inowr.	1457—1478	Dorota z Pniew
Andrzej Kretkowski	M	kaszt. brzeski woj. brzeski	1479—1481	Katarzyna Odrowążowa na ze Sprowy
Piotr Dunin z Prawkowie	S		1481—1484	Wincentyna Leżeńska
Jan Oporowski	M	kaszt. brzeski woj. inowr.	1484—1494	Zofia Odrowążówna ze Sprowy
Maciej ze Służewa Oporowski	M	woj. inowr.	1496	Nawojka Zarembianka z Kalinowy
Andrzej Lubiński	S	kaszt. brzeski	1496—1500	(Dorota z Komorowa)
Hieronim Kretkowski	M		1500—1503	Katarzyna z Bnina
Mikołaj Kościelecki	M		1503—1512	Anna Oleśnicka
Mikołaj Kretkowski	M	kaszt. brzeski woj. inowr.	1512—1520	Anna Pampowska
Stanisław Kościelecki	M	kaszt. inowr. woj. inowr.	1520—1522	Oporowska
Andrzej Oporowski	M	kaszt. brzeski woj. inowr.	1525—1532	Anna Kościelecka
Jan Oporowski	M	kaszt. brzeski woj. inowr.	1532—1540	Zofia Pampowska
Jan (Janusz) Kościelecki	M	woj. inowr.	1540—1542	Katarzyna Pampowska
Mikołaj Potulicki	M		1542—1545	Kretkowska, N. Łaska
Erazm Kretkowski	M	kaszt. brzeski	1545 (urzędu nie objął)	berżenny
Rafał Leszczyński	M		1545—1550	Barbara z Podhajec Wolska
Janusz Kościelecki	M		1550—1553	Gertruda Danaborska
Andrzej Krotoski	M	kaszt. inowr. woj. brzeski	1553—1555	Anna Kościelecka
Łukasz Górka	M	kaszt. brzeski	1555—1558	Halszka z Ostroga
Bartłomiej Zebrzydowski	M	kaszt. brzeski woj. inowr.	1558—1560	Jadwiga Tęczyńska
Jan ze Służewa Oporowski	M	kaszt. brzeski woj. inowr.	1562—1580	Małgorzata Kostczanka

Томаш Славиньски

ЗАМЕТКИ О КУЯВСКИХ МАГНАТАХ 1447—1569 гг.

Статья рассматривает процессы сверхтерриториальной интеграции, а также замкнутости магнатского сословия на Куявах в 1447—1569 гг.

Аналізу подлежали родственные отношения местных магнатов с местным средним дворянством, а также с магнатами из других районов страны. В течение исследуемого периода систематически увеличивался перевес родственных связей между куявской олигархией и чужеродными магнатами над браками с местной средней шляхтой. Одновременно возросло общее количество межмагнатских брачных уз, уменьшалось же число магнатско-дворянских браков. Куявских магнатов отличали также сильные региональные связи, общая, сверхлокальная брачная политика и избранность по отношению к остальному дворянству региона.

В 1447—1506 гг. 80% назначений на великосенаторские должности получили местные магнаты, а в 1506—1569 гг. уже только 60%, тогда как 27% пришлось на инородных магнатов.

Точно так же, как в Малой и Великой Польше, на Куявах не сформировалось сверхтерриториальное магнатское сословие как в смысле постов, так и в отношении родственных связей. Куявская элита ранее других стала подвергаться процессу интеграции и замкнутости сословия, приобретая сверхлокальный характер. Об этом свидетельствуют многочисленные примеры продвижения куявлян в иерархии Великой Польши, Поморья и Малой Польши, а также частые браки за пределами региона. Этот процесс был заторможен развитием родимой магнатской аристократии этих областей и вырождением или упадком выдающихся куявских родов.

Tomasz Sławiński

LES MAGNATS DE CUJAVIE DANS LES ANNÉES 1447—1569

L'article examine l'intégration supraterritoriale et le retrenchement de la haute noblesse de la province de Cujavie dans années 1447—1569.

Ont été soumis à l'analyse les liens de parenté par alliance entre les magnats locaux d'une part et, d'autre part, la noblesse moyenne locale et les magnats des autres régions du pays.

Dans la période examinée, le nombre des mariages conclus entre les magnats de Cujavie et ceux des autres régions dépasse de plus en plus celui des alliances avec la noblesse moyenne locale. En même temps, le nombre total des alliances entre magnats et nobles diminue au profit des mariages entre magnats. La haute noblesse de Cujavie entretient de forts liens régionaux, poursuit une politique des mariages commune, supralocale, élitaires vis-à-vis des autres nobles de la région.

Au cours des années sus-dites, 80% des postes de sénateur ont été obtenus par les magnats locaux; dans les années 1506—1569, ce chiffre a diminué jusqu'à 60%, au profit des magnats des autres régions qui ont obtenu 27% de ces postes.

En Cujavie, tout comme en Petite et en Grande Pologne, l'état supraterritorial de la haute noblesse ne s'est pas constitué, ni du point de vue des alliances, ni de l'obtention des postes. En Cujavie, le processus d'intégration et de retranchement de la haute noblesse, par la prise d'un caractère supralocal, a commencé plus tôt que dans les autres régions du pays. L'obtention des postes en Grande Pologne, en Poméranie et en Petite Pologne par les magnats de Cujavie, ainsi que les mariages suprarégionaux, constituent une preuve de cette tendance. Ce processus a été freiné par le développement de l'état de la haute noblesse de ces régions-là, ainsi que par l'extinction ou la chute des grandes familles de Cujavie.